

TURIZAM KAO POTENCIJALNI FAKTOR EKONOMSKOG RAZVOJA – BOSNA I HERCEGOVINA I ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA

Emina Herenda BA, e- mail: emina_herenda@yahoo.com

Olimpik turs d.o.o. Sarajevo

Sažetak: Zemlje regije Zapadnog Balkana postaju sve više prepoznatljive i privlačne za strane, ali i domaće turiste kao turističke destinacije, gdje je neophodna spremnost svih nivoa vlasti da bi se stvorila i unaprijedila pozitivna slika Zapadnog Balkana. Bitno je napomenuti da sve pomenute regije posjeduju brojna bogatstva, prirodna, kulturno – istorijska sa bogatim kulturnim naslijeđem. Ovaj pomenuti potencijal treba iskoristiti na najbolji mogući način. Turizam kao grana daje mogućnost zapošljavanja velikog broja ljudi, ali se na taj način pruža i ekonomski razvoj državama Zapadnog Balkana, ali i Bosne i Hercegovine. Posebnu pažnju treba posvetiti investiranju u turizam, jer je to sektor od strateške važnosti za državu.

Ključne riječi: turizam, bogatstva, razvoj, privreda, zemlje Zapadnog Balkana

TOURISAM AS A POTENTIAL FACTOR IN ECONOMIC DEVELOPMENT – BOSNIA AND HERZEGOVINA AND WESTERN BALKANS COUNTRIES

Abstract: Countries of the region West Balkan become recognized and are attraction for foreigner but also for domestic tourists as a touristic destination where is necessary efficiency on all levels of the authority, for the better and quality way to create and advanced positive view of the West Balkan. It is important to indicate that the mentioned region has a lot of resources as a natural and culture – historical with essential culture heritage. This potential needs to be used on the best possible way. Tourism as branch of economy gives possibility for employment great number of people and gives possibility for the economic development of countries the West Balkan and Bosnia and Herzegovina. Special attention should be paid to investments in tourism, because this is a sector of great strategic significance for the countries.

Keywords: tourism, resources, development, economy, West Balkan countries

1. UVOD

Ovdje treba napomenuti da zemlje Zapadnog Balkana obuhvataju Albaniju i zemlje nastale raspadom SFR Jugoslavije, dakle Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija, Srbija i Kosovo, dakle ovdje se radi zemljama koje kroz uključivanje u regionalne ekonomske integracije imaju mogućnost da stvore konkurentne prednosti, posebno na polju razvoja turizma. Stanovnici ovih pomenutih regija su uglavnom istog ili sličnog mentaliteta, gostoljubivi su i prijatni, što treba iskoristiti kao bitan potencijal u privlačenju turista.

Za što uspješniji razvoj, bilo bi neophodno, da se sve zemlje Zapadnog Balkana udruže i angažiraju na promicanju bogatstva koja posjeduju, a ove ih regije imaju mnogo, o čemu će biti više riječi u samom radu, gdje ću se osvrnuti na prirodna bogatstva kao bitan element (planine, šume, rijeke, jezera i more), dalje kulturno istorijska bogatstva (sukobi različitih civilizacija činili su na stvaranju bogate slike zemalja), zatim vjerski turizam (primjer Međugorja – ukazanja Djevice Marije, kao i ujedinjenja dviju zemalja regije Bosne i Hercegovine i Hrvatske), zatim povezanost regija Crne Gore i Hrvatske na osnovu turizma

poznatog kao avanturistički turizam (rijeke Tara, Piva, Drina, Una, Neretva, Vrbas) treba spomenuti i gastronomsku sliku, gdje na scenu stupa baš to gostoprimstvo i gostoljubivost naroda ove regije).

Za sve zemlje Zapadnog Balkana profit koji mogu ostvariti preko posjeta turista je neophodan njihovom daljnjem razvoju, jer upravo turizam je taj koji ubrizgava neophodna sredstva i time učestvuje u državnoj ekonomiji pomenutih zemalja na direktne ili pak indirektno načine, bilo da je to kroz stvaranje novih radnih mjesta, odnosno pokretanje malih i srednjih preduzeća, gdje time koristi dobijaju lokalne zajednice, ali i pvezivanje sa ostalim sektorima ekonomije.

Saradnja zemlja Zapadnog Balkana

Turizam bi dakle, kao grana privrede trebao biti pokretač koji će ujedinjenjem regija, ali i političara koj se tu pojavlju kao vođe, morati da ujedini i na zajednički način, zajedničkim snagama prezentirati regije i time stvoriti profit neophodan svakoj od njih. Bitno je također napomenuti da zemlje Zapadnog Balkana također rade na zadovoljavanju neophodnih uvjeta za ulazak u Evropsku uniju, osim Hrvatske koja se nalazi u sastavu, ali i ona je u stalnom nastojanju za razvojem, ali i stizanju ostalih zemalja koje su u sastavu Evropske unije. Naravno Evropska unija je cijelo vrijeme prisutna u svom nastojanju da pomogne zemljama Zapadnog Balkana kroz brojne saradnje kroz evropske i regionalne projekte .

Pristup u teoriji i dokumentima Evropske unije prisutan kao Integrated Quality Management (IQM), čime se naglasak stavlja na potrebu konkurentnog poboljšanja kvalitete i integrirani pristup, a temeljeno na zadovoljstvima turista svim ponuđenim elementima turističke ponude, među koje prije svega spada gostoljubivost, sigurnost, zaštita okoliša, čistoća i drugo.²⁶¹ Dakle, bitno je stvoriti pozitivnu turističku sliku ove regije, možda su baš primjer toga stranci koji su voljni da ulažu višemilionska sredstva u zemlje Zapadnog Balkana, dakle baš oni su ti koji su prepoznali naša bogatstva koja se mogu pozitivno iskoristiti, pa zašto ne bi i stanovnici regija. Međutim, cilj kome treba težiti balansirani razvoj turizma zasnovan na integralnom i kompleksnom pristupu, koji podjednako akcenat stavlja na četiri komponente:

- očuvanje životne sredine,
- njegovanje socio-kulturnih tradicija lokalnog stanovništva,
- optimalno zadovoljavanje turističkih potreba,
- ostvarivanje ekonomskog profita.²⁶²

2. VRSTE I MOGUĆNOSTI TURIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Turizam Bosne i Hercegovine daje mogućnost angažmana i niza drugih djelatnosti kao što su poljoprivreda i prehrambeni sektor, građevinarstvo, trgovina, medicina, međutim ne treba gajiti ni neke velike nade da turizam sam može popraviti finansijsku sliku Bosne i Hercegovine.

Kao što je već i spomenuto turizam ima značajan uticaj svojim djelovanjem, direktno putem zapošljavanja bio malih ili srednjih preduzeća, što ipak mnogo pridonosi obzirom na socijalnu

²⁶¹ Čatović A., 2012 "Osnove turizma", Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik, str. 55

²⁶² Čatović A., 2005 "Turističko ugostiteljska-djelatnost faktor privrednog razvoja Tuzlanskog kantona", Bosnia Ars, Tuzla, str. 161

situaciju kako u Bosni i Hercegovini tako i u zemljama regiona. Kada je u pitanju indirektni uticaj turizma, poljoprivreda uz potrošnju domaćih i stranih turista poljoprivredno-prehrambenih proizvoda predstavlja sistem i način prodaje ovakve vrste proizvoda, zatim građevinarstvo i njegova angažiranost na izgradnji turističkih kapaciteta. Također kućna radinost i zanati daju mogućnost za pokretanje malih biznisa u izradi suvenira. Turisti su ti koji troše na robe i usluge čime domaća ekonomija Bosne i Hercegovine dobija nove količine novca, što kao rezultat ima veći stepen domaće potrošnje, također ovakav vid domaće potrošnje ima pozitivan uticaj kako na trgovce tako i na ostale pružaoce usluga koji posluju i izvan turističkog sektora.

Ipak neophodno je stvoriti:

- satbilnu i sigurnu političku situaciju,
- stabilnu ekonomsku situaciju,
- razviti saobraćajnu infrastrukturu (aerodromi, željeznica, autoput),
- pitanje usluga (niza informacija),

Sve ovdje pomenuto bitno utiče na pozitivnu sliku turizma, obzirom da je turizam upravo taj sektor u kome se radi sa gotovim novcem, a to su te pozitivne stvari koje treba iskoristiti u pravom trenutku. Ovdje treba poraditi i na promociji, na taj način se daje mogućnost stranim potencionalnim ulagačima da što bolje upoznaju zemlju i regiju. Tako turizam podrazumjeva više mogućnosti za organizovanje, odnosno više vrsta svog djelovanja.:

- kulturni turizam,
- vjerski turizam,
- banjski turizam,
- avanturistički turizam,
- eko i etno turizam,
- primorski turizam,
- zimski turizam.

Ovdje u ovom dijelu teksta spominjem vrste turizma upravo iz razloga kako bih naglasila kolike i kakve sve mogućnosti i načine pruža Bosna i Hercegovina u razvoju turizma, a što je neophodno iskoristiti na najbolji mogući način, obzirom i na njen sam položaj u odnosu na ostale zemlje Zapadnog Balkana.

2.1. Kulturni turizam

Kada govorimo o **kulturnom turizmu** u Bosni i Hercegovini, može se konstatovati da je jako bogata kulturno - historijskim naslijeđem, građevinama iz srednjovjekovnog, osmanskog, austrougarskog perioda, a tu treba dodati još i bogatstva vezana za književnost, film i muziku. Bitno je napomenuti da je Bosna i Hercegovina jedina zemlja u regiji koja ima dva nobelovca, Ivo Andrić-književnost i Vladimir Prelog-hemija, dakle važno hvale i spomena za ovako malu zemlju. Kada je opet u pitanju film tu je i Oskar za film Danisa Tanovića. Po pitanju kulturno-historiskog naslijeđa vezanog za građevine, Sarajevo je interesantna destinacija za strane turiste upravo iz tog razloga što se tu spajaju dvije kulture istok i zapad, dakle Istanbul i Beč, kada se pogleda sama arhitektura grada, dalje Sarajevo je poznato i po festivalima, kao što je Internacionalni Festival "Sarajevska zima", a u novije vrijeme i po Srajevo Film Festivalu. Ovdje ne treba zanemariti ni druge gradove kao što je Banja Luka poznata po tvrđavi Kastel koja je u doba Rimljana služila kao vojna utvrda, dalje tu je i Mostar grad poznat po Starom mostu, koji se nalazi na UNESCO-voj listi zaštićenih spomenika kulture svijeta, zatim

njegova blizina sa Međugorjem gdje je zastupljen vjerski turizam, ali i ta povezanost između regija, sama blizina Dubrovnika i Hrvatske.

2.2. Vjerski turizam

Kada se spomene **vjerski turizam** Bosna i Hercegovina je i na tom polju najbogatija država, jer u Sarajevu u isto vrijeme stranac može da čuje kao poziv na molitvu ezan sa munare Begove džamije, zvono sa Stare pravoslavne crkve u Sarajevu na Baščaršiji, ali i zvono sa katoličke katedrale Srca Isusova. Zatim se tu nalazi i jevrejska Aškenaška sinagoga u Sarajevu koja je treća po veličini u Evropi, a vezano za Jevreje Sefarde, ne može se, a ne spomenuti najstari jevrejski rukopis Sarajevska Hagada, nastala u drugoj polovini IV vijeka na području sjeverne Španije, koja se čuva u Sarajevu. Međutim, i ovdje je nedovoljno zastupljena promocija i organizacija od strane države, tako da po tom pitanju brigu vode vjerske zajednice i općine. Kao što sam već spomenula, najinteresantnije je Međugorje, od 1981. godine kada se za Gospino ukazanje i čulo, predstavlja najposjećenije mjesto katoličkog hodočašća u regiji, gdje velike grupe svakodnevno dolaze iz svih krajeva svijeta, gdje se spominju milionske cifre vjernika. Često se na ponudama turističkih agencija i samih hotela susjedne nam Hrvatske upravo ovo mjesto nađe kao ponuda za izlete turistima cijelog svijeta, pored Mostara i Počitelja.

2.3. Banjski turizam

Bosna i Hercegovina treba da iskoristi kao ponudu i **banjski turizam**, jer ipak je to nešto što je još od davnina činilo kao poznatu. Tu treba spomenutu Ilidžu smještenu u sarajevskoj kotlini sa svojim sumpornim izvorima korištenim još u doba rimljana, zatim "Banja Slatina" u Banja Luci što su je prepoznali Austrougari, zatim banja "Teslić", "Reumal" Fojnica, banja "Vilina vlas" kod Višegrada također iz rimskog perioda, banja "Dvorovi" u Semberiji kod Bjeljine, "Guber" kod Srebrenice, dakle sve su to potencijali gdje bi se ovdje od ovakvog vida turizma moglo dosta dobiti kako od zapošljavanja stručnih kadrova ljekara i drugog osoblja neophodnog u radu ovakvih institucija, ali i u sanaciji mnogih objekata koji su porušeni i u samom ratu kao Guber, gdje se trenutno radi na njegovoj obnovi i rekonstrukciji, dakle i firme iz sektora građevine kao što je već pomenuto mogu naći svoje mjesto, ali da bi sve ovo uspjelo neophodna je i pomoć države u ovakvim projektima koji mogu da budu od velikog značaja, a sami pojedinci bez pomoći većih nivoa vlasti nisu u mogućnosti mnogo postići.

2.4. Avanturistički turizam

U zadnje vrijeme interesantan je **avanturistički turizam**, obzirom na bogatstvo netaknute prirode, planine, šume, jezera, rijeke sa mogućnostima raftinga, splavarenja, planinskog i bajkerskog turizma, paraglajdinga, gdje su za ovakav vid turizma sve više zainteresirani mladi turisti koji su željni avanture, zabave, jer upravo ovakve vrste turizma nisu skupe za mlade ljude, pa čak ni po pitanju smještaja, jer im se pruža mogućnost smještaja u Hostelima za mlade po znatno povoljnijim cijenama, ali i uslovima. Također i u ovakvoj vrsti turizma dolazi do povezanosti regija kada je u pitanju rafting, rijeke Piva i Tara, (Bosna i Hercegovina i Crna Gora), zatim Drina, Una (regata uključujući i Hrvatsku Kostajnicu u Hrvatskoj) Vrbas, zatim brojne planinske staze Trebević, Igman, Bjelašnica, Jahorina, Romanija, Zelengora, gdje je i Nacionalni park Sutjeska sa netaknutom prirodom bogatom brojnim biljnim i životinjskim vrstama, gdje postoji mogućnost i kampiranja, također Nacionalni park Durmitor

u Crnoj Gori, dakle sve su to mogućnosti koje omogućuju povezivanje regija zemalja Zapadnog Balkana.

2.5. Eko i etno turizam

U zadnje vrijeme dosta je interesantan **eko i etno turizam**, dakle obzirom na postojanje prirodnih bogatstava pojedinci su se odlučili i na ovakav vid turizma koji omogućuje odmor od stresnih situacija uz pružanje mogućnosti odmora u čistoj i netaknutoj prirodi, vodotocima sa jezerima, rijekama, šumom, sa čistim i kvalitetnim zrakom, uz lov, ribolov, speleologiju, planinarenje, skijanje, a sve to uz ljubaznost i gostoljubivost kao i gastronomsku ponudu lokalnog stanovništva. Neka od etno sela su: "Etno Begovo selo" na Bijambarama, Etno-selo "Herceg" na tromedi Čitluka, Međugorja, Ljubuškog, Etno-selo "Stanišići" u blizini Bjeljine, Etno-selo "Babići"- Ski Rostovo, Etno-selo "Čardaci", Eko-selo "Boračko jezero".

2.6. Primorski turizam

Primorski turizam, kada je u pitanju Bosna i Hercegovina se ne može pohvaliti kao susjedne zemlje Hrvatska i Crna gora sa svojim poznatim prostranim i čistim plažama, ali i Neum kao jedini primorski grad pruža svoje mogućnosti pored mirnog i čistog mora, gostima se nude izletei kao što sam već pomenula u pravcu Mostara, Počitelja, Međugorja, Hutovog blata, Dubrovnika, dakle ovakvu pozicioniranost treba iskoristiti na najbolji mogući način. Hercegovina ovdje ima mogućnost da se predstavi i sa konobama koje pružaju gastronomske ugođaje za strane turiste (vino, sir, pršut, masline) što može da igra veliku ulogu za turističku ponudu Hercegovine.

2.7. Zimski turizam

Zimski turizam je vrsta turizma koju bi trebalo promovirati što više iz razloga što je Bosna i Hercegovina država koju uglavnom najviše čine planine i planinski vjenci, u tu svrhu joj i prednost daju održane XIV Zimske Olimpijske igre, 1984. godine u Sarajevu, gradu koji je upravo okružen planinskim vjencima Bjelašnice, Igmana, Jahorine planina udaljenih od Srajeva samo 30- setak kilometara, sa preko 200 sniježnih dana u godini i sa idealnom visinom snijega, pružaju izvanredne uslove za bavljenje zimskim sportovima. Ne treba zaboraviti ni sportsko- rekreativni centar "Babanovac" smješten u centralnoj Bosni na planini Vlašić, a opet u blizini srednjovjekovnog grada Travnika koji opet i sam ima mnogo toga za ponuditi.

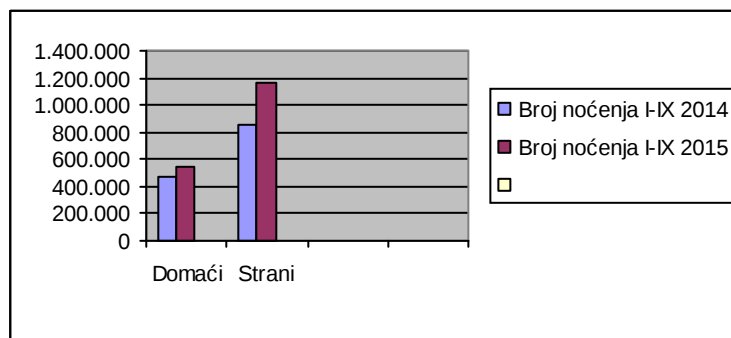
2.8. Statistički podaci turizma u Bosni i Hercegovini

Prema statističkim podacima u Bosni i Hercegovini su u periodu januar – septembar 2015. godine turisti su ostvarili 808.746 posjeta, što je više za 24,9% i 1.712.247 noćenja, što je više za 29,0% u odnosu na isti period 2014. godine.²⁶³

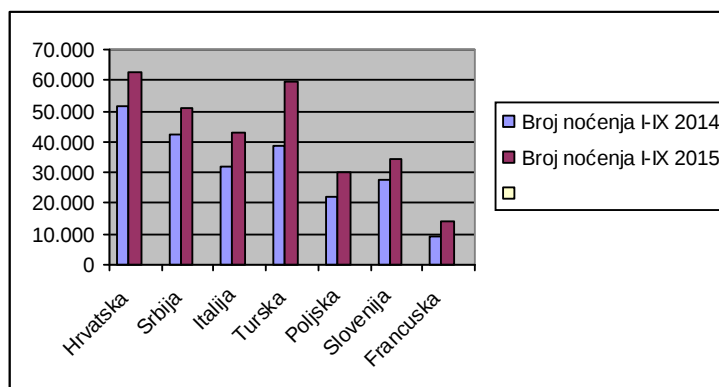
Takđer iz posmatranih statističkih podataka da se primjetiti da je broj noćenja domaćih turista viši za 16,8% dok je broj noćenja stranih turista viši za 35,7% u odnosu na isti period 2014. godine. U ukupno ostvarenom broju noćenja učešće domaćih turista je 32,0% i 68,0% stranih

²⁶³ www.bhas.ba, Kumulativni podaci statistika turizma u BiH , januar – septembar 2015. pristupljeno 29.11.2015.

turista.²⁶⁴ Prema vrsti smještajnog objekta najveći broj noćenja je ostvaren u okviru vrste Hoteli i sličan smještaj sa učešćem od 93,0%.²⁶⁵ U strukturi noćenja stranih turista najviše noćenja u prvih devet mjeseci 2015. godine ostvarili su turisti iz Hrvatske (11,6%), Srbije (9,3%), Italije (9,1%), Turske (8,6%), Poljske (5,6%), Slovenije (5,7%) i Francuske (3,9%) što je ukupno 56,6%. Turisti iz ostalih zemalja ostvarili su 43,4% noćenja.²⁶⁶ Što se tiče dužine boravka stranih turista u našoj zemlji, na prvom mjestu je Malta sa prosječnim zadržavanjem od 5,8 noći, Južnoafrička republika sa 4,1 noć, Kuvajt sa 3,3 noći, Francuska sa 3,2 noći, Latvija sa 3,1 noći te Irska i Egipat sa po 2,8 noći.²⁶⁷

Slika 1: Noćenja turista u periodu od januara do septembra 2014. i 2015²⁶⁸

Slika 2: Noćenje stranih turista prema zemlji prebivališta u periodu od januara do septembra 2014. i 2015²⁶⁹

Dakle, iz prikazanih statističkih podataka mogućnosti turizma u Bosni i Hercegovini ipak nisu malai, još kada bi se poradilo na prikazivanju i podataka koji se ne prikazuju, a na čemu bi trebale i poraditi kontrole od strane države još bi dobili znatno povoljniju i realniju sliku kako posjeta tako i noćenja gostiju, što daje realniju i bolju sliku, a sve sa mogućnošću daljeg planiranja razvoja turizma.

Prikazani statistički podaci nam daju mogućnost konstatacije da turizam i u narednom periodu ima stabilan trend razvoja, uz povoljne cijene, očuvanu i netaknutu prirodnu i životnu sredinu, zatim kulturne, zabavne i obrazovne aktivnosti, kao i zdravstvene, dentalne mogućnosti, uz

²⁶⁴ Isto,

²⁶⁵ Isto,

²⁶⁶ Isto,

²⁶⁷ Isto,

²⁶⁸ Isto,

²⁶⁹ Isto,

izgradnju modernih saobraćajnica, i sve to uobličeno kroz dobru marketinšku strategiju, predstavljaju smjernice ka što bržem razvoju turizma. Prema web stranici Lonely Planet na petom mjestu je Bosna i Hercegovina koja je opisana kao odlično mjesto sa mnogo historijskih znamenitosti, naročito u Sarajevu i Mostaru, a zatim jeftinim smještajem, hranom i međugradskim prijevozom, a za ljubitelje adrenaliantu su i raftinzi na Uni, ali i zimsko skijanje na planinama.²⁷⁰ Po statističkim pokazateljima da se zaključiti da je turizam postao brzo rastuća i najvitalnija privredna grana u Bosni i Hercegovini.

3. ZAKLJUČAK

Na kraju bitno je napomenuti da je neophodno raditi na dobroj promociji regije zemalja Zapadnog Balkana, da budu prepoznatljive po svojim pozitivnim potencijalima, a ne po sukobima, dakle bitno je na taj način raditi na što boljem imidžu kako Bosne i Hercegovine, tako i zemalja Zapadnog Balkana na međunarodnom planu. Razvoj zemalja Zapadnog Balkana treba posmatrati kroz sam razvoj kako zemalja regiona, tako i zemalja u okruženju. Kao zaključak bi se moglo konstatirati da bi vlast trebala bolje plasirati turizam kao sektor od strateškog značaja, zatim poboljšati infrastrukturu, kao što je izgradnja brzih auto-cesta, a sve u cilju boljeg povezivanja zemalja regija, kao i izgradnju hotelskih smještaja u blizini turističkih atrakcija tamo gdje ih nema, kao što je već spomenuto nepostojanje tačnih statističkih podataka o broju posjetilaca i popunjenosti smještajnih kapaciteta na čemu bi se trebalo poraditi od strane državnih kontrola, jer ipak su to bitni pokazatelji koji mogu biti od značajne pomoći u daljem planiranju, zatim tu je i negativan međunarodni imidž kao posljedica rata, zatim i loše vještine i znanja o modernom menadžmentu u turizmu, i naravno već u nekoliko navrata spomenuto nepostojanje organiziranog marketinga i promocije, ovo su sve slabosti na koje bi se trebala obratiti pažnja u njihovom što bržem rješavanju od strane vlasti, a u saradnji sa turističkim radnicima. Da se primjetiti, iz same podjele turizma, da Bosna i Hercegovina ima za ponuditi dosta tog, što sve treba uobličiti i prezentirati na najbolji mogući način, a od čeg veliku korist može imati kako sama država tako i mali i srednji privrednici kroz stvaranje profita, ali i zapošljavanje kadrova, jer turizam ustvari predstavlja nevidljivi izvoz, dakle kvalitet koji treba iskoristiti i ponuditi svjetskoj javnosti na najkvalitetniji način u svim vidovima. Iz svega navedenog da se zaključiti da Bosna i Hercegovina posjeduje ogromna bogatstva i prednosti u odnosu na ostale zemlje regiona koja treba iskoristiti u razvoju turizma kao potencijalne grane, a koji će i sam pomoći razvoju i stvaranju pozitivne privredne slike države čemu se teži.

Popis literature

- [1] Ćatović A., 2012 "Osnove turizma", Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik
- [2] Ćatović A., 2005 "Turističko ugostiteljska-djelatnost faktor privrednog razvoja Tuzlanskog kantona", Bosnia Ars, Tuzla
- [3] www.bhas.ba, Kumulativni podaci statistika turizma u BiH, januar – septembar 2015. pristupljeno 29.11.2015. god
- [4] www.klix.ba/lifestyle/putovanja, BiH među deset preporučenih turističkih destinacija u svijetu za 2016. godinu, pristupljeno 29.11.2015. god,

²⁷⁰ www.klix.ba/lifestyle/putovanja, BiH među deset preporučenih turističkih destinacija u svijetu za 2016. godinu pristupljeno 29.11.2015.